

СВІТОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ АНТИМОНОПОЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

ас. Колесніченко А.С.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

З плином часу впевненими кроками набуває сили тенденція розвитку й становлення ринкової економіки шляхом запозичення різних традиційних та новітніх складових. Монополізація, властива класичному ринку, відіграє при цьому одну з провідних ролей, що обумовлює нестихаючий інтерес до дослідження цього інституту.

Формування системно організованих і складно структурованих господарських зв'язків викликало необхідність зміни форм та обсягів державної політики у напрямі регулювання соціально-економічних відносин суб'єктів різних галузей та сфер діяльності [4, с. 82].

Фундамент ринкового саморегулювання, яким вступає інститут конкуренції, надає можливість прояву й оцінки ефективності останнього. Вагомим фактором при цьому вступає відповідна й адекватна державна стратегія.

Місія регулювання – захистити слабших суб'єктів ринку, використовуючи легальні економічні, правові й інституціональні важелі. Компанії, як представники підприємництва, не можуть бути абсолютно рівними в силу своїх якісних особливостей та фінансово-економічних показників. При цьому, тримаючи курс на збалансовану систему взаємовідносин, держава здійснює контроль за подібною концентрацією як форму регулювання. Ця функція лягає на виконання Антимонопольного комітету. Завдання держави – створювати рівні умови гри, за яких проміжок між економічно сильними та слабкими суб'єктами не матиме тенденцію до зростання.

Окремі аспекти проблем, пов'язаних з вивченням сучасних проявів концентрації та централізації капіталу, концепцій і моделей конкуренції на енергоринку, особливостей впровадження трансформаційних процесів, набули глибокого осмислення й наукового транслювання в роботах та експертних висновках багатьох вчених та економістів-практиків, зокрема: Н.П. Іваненко [2], Н.А. Іваницької [1], О.Ю. Богославської [2], Б.А. Костюковського [2], І.Ч. Лещенко [2], С.В. Толкачової [4] та інших. Однак, впровадження конкурентних моделей різними країнами поступово примножує кількість нестикувань та розбіжностей у поглядах представників академічної аудиторії та робочих груп щодо форм та методів реалізації регулюючої політики в галузі формування взаємовідносин суб'єктів ринку електричної енергії. У цьому ракурсі цікавим є приклад Єврокомісії та аналогічних органів в інших регіонах.

Ефективна робота енергоринку ґрунтується на принципі вільного вибору споживачем постачальника електроенергії. Представники Міжнародного енергетичного агентства мають свій погляд на такі обставини, додержуючись думки, що це спрямоване на забезпечення конкуренції у боротьбі за надання кращих послуг та активізації впровадження інноваційних технологій на дерегульованих ринках електроенергії.

Світовий досвід свідчить про об'єктивну необхідність активної участі держави в процесах лібералізації ринку електроенергії незалежно від моделі, обраної для їхнього здійснення. Однією з головних функцій держави є створення механізму, який сприяє розвитку ефективних конкурентних відносин з орієнтацією на споживача.

Розкриваючи змістовні характеристики й проблему обґрунтованого ступеня демонополізації та регулювання конкуренції, необхідно зупинитися на деяких моментах. Одним із основних негативних наслідків діяльності нерегульованих ринків електроенергії стала можливість неконтрольованого посилення монопольного зловживання, перш за все великих генерувальних компаній, або ВІК.

Інформаційний обмін між конкурентами може виступати приводом для уваги з боку антимонопольного відомства у випадках, коли така форма взаємодії свідчить, в сукупності із іншими обставинами, про наявність горизонтальних узгоджених дій між ними, що обмежують конкуренцію. На противагу цьому, вертикальні узгоджені зв'язки мають принципово іншу природу та відповідно й ефект, а тому виведені із загального правила про заборону погодження ринкової поведінки суб'єктами господарювання. З цього витікають положення, викладені в Ч. 1 ст. 8 Закону України «Про захист економічної конкуренції», які містять винятки щодо питань, які можуть бути погоджені між виробником та дистриб'ютором, оскільки узгодження цих питань є економічно раціональним і не може бути забороненим без шкоди нормальному функціонуванню учасників відповідних відносин [1, с. 28-29].

Такий підхід в національному регулюванні в цілому відповідає практиці, що склалась в Євросоюзі. Зокрема, для виокремлення вертикальних угод

Єврокомісія (далі - Комісія) на основі своєї практики прийняла Керівництво-роз'яснення із вертикальних обмежень (далі – Роз'яснення) [6]. Ці Роз'яснення містять аналіз потенційних обмежувальних практик, які можуть мати місце, зокрема, у дистриб'юторських договорах та визначають, чи є вони протиправними за певних умов або вони підпадають під винятки і користуються відповідним імунітетом від переслідування та заборони за певних умов, базуючись, в тому числі, і на частці ринку. Так, Комісія у Роз'ясненнях виділяє три переліки умов: білий, чорний, сірий, – які відповідно характеризують допустимість чи заборону визначених практик. Така категоризація застосовується для звільнення суб'єктів господарювання від необхідності отримувати погодження (процедура повідомлення) у антимонопольного органу на передбачувану поведінку та для визначення практик, які не підлягають погодженню і є забороненими *per se* [1, с. 29].

Антимонопольна політика держави в сфері функціонування електроенергетичних ринків поряд з традиційними формами та проявами регулюючого впливу, демонструє специфічні індикатори реагування й прискіпання монопольного домінування на ринку. Так, Комісія може карати компанії за перешкоджання, які чинили ним при проведенні антимонопольних розслідувань. Зокрема, під час одного з розслідувань, яке відбувалось в 2012 р., дві чеські енергетичні компанії (EPH і EP Investment Advisors) були оштрафовані за те, що ними були порушені вимоги ст. 23 Регламенту 1/2003, а саме – за порушення обов'язку надати документи співробітникам Комісії. В результаті Комісія наклала штраф на компанію в розмірі 2,5 млн євро. Підставою стало фактична заборона доступу для перевіряючих з боку Комісії до приватних повідомлень електронної пошти менеджерів компанії під час перевірки, а також витік вхідних повідомлень, що допомогло приховати частину повідомлень від перевіряючих [5].

Комісія наголошує в своїх розслідуваннях і рішеннях на тому, що споживач повинен отримувати тільки користь і вигоду від лібералізації енергетичного сектора. У зв'язку з чим, подальші дії Комісії проти зловживання домінуючим становищем на ринку та інших порушень, в тому числі раптові перевірки (*surprise inspections*), об'єктивно необхідні. Територіально ж Комісія більше зосереджена на розслідуваннях порушень антимонопольного законодавства в «східному» напрямку [7].

Своєчасне виявлення зловживань монопольним становищем окремими суб'єктами господарювання, яке стає наслідком злиття і поглинання, створює підґрунтя для попередження різних їх проявів. Зокрема, злиття німецьких комунальних підприємств та створення великих комунальних компаній E.ON і RWE було схвалено Європейською Комісією та німецьким Федеральним відомством з нагляду за діяльністю картелів (*Bundeskartellamt*) лише після внесення відповідних змін в ринкові механізми обмеження можливих проявів монополізму генерувальних компаній на ринку електроенергії. Антимонопольними органами країн і системними операторами енергооб'єднань виявлено масштабні зловживання ринковою владою на ринках Північної Америки, Великобританії, Австралії та Скандинавії. З метою недопущення можливих зловживань в умовах конкуренції на ринках електроенергії у групи компаній ринку PJM (США) та в Nord Pool (Скандинавська електроенергетична біржа) було створено відділи моніторингу ринку, які відповідають за відстеження та аналіз діяльності ринку з метою попередження можливого маніпулювання ринковою владою. Так, датський Оператор магістральних мереж (ОММ, *Energinet.dk*) зобов'язаний щомісячно публікувати огляди кон'юнктури ринку, в яких на основі загального аналізу визначаються дії щодо недопущення

неправомірного ціноутворення на ринку електроенергії. Крім цього, слід зазначити постійну співпрацю шістнадцяти скандинавських операторів магістральних мереж (ОММ) і регулюючих органів країни для безперервного відслідковування та недопущення проявів монополізму [3].

Економічна сутність практики Єврокомісії та аналогічних органів інших країн щодо впровадження та виявлення можливих порушень антимонопольного законодавства ґрунтується на багатосторонньому досвіді регулювання дисбалансів, спричинених монопольним становищем окремих суб'єктів ринку електроенергії. За певних обставин, індивідуальний підхід щодо імплементації визначених законодавчих норм та ініціатив у національній моделі енергоринку буде виправданим та доцільним, а також сприятиме стимулюванню, розробці й застосуванню гнучких та адекватних програм антимонопольного комплексу в сфері бізнес-структур електроенергетики.

Література: 1. Іваницька, Н. Дистрибуційні відносини, ринкова влада та потенційні загрози конкуренції [Текст] / Н. Іваницька, С. Малиновська // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України: наукове, правове видання з питань економіки і бізнесу. — 2014. — № 3-4 (54-55). — С. 27-31. 2. Костюковський, Б. А. Доцільні напрямки удосконалення державного регулювання ринку електроенергії України [Текст] / Б. А. Костюковський, І. Ч. Лещенко, Н. П. Іваненко, О. Ю. Богославська // Проблеми загальної енергетики. — 2013. — Вип. 2. — С. 25-31. 3. Основні положення енергетичних стратегій та програм Європейського Союзу щодо розвитку енергетичної сфери в умовах формування загальноєвропейського ринку електроенергії [Електронний ресурс] / Відділ інформаційно-аналітичної роботи департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції. — Київ. — 05/2017. — Режим доступу: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2017/05/2.-Energetychni-Strategiyi-YES.pdf>. — Назва з титул. екрану. 4. Аляутдинова, М. С. Государственное антимонопольное регулирование и защита конкуренции [Текст] / М. С. Аляутдинова, С. В. Толкачева // Таврический научный обозреватель. — 2016. — № 6(11). — С. 82-85. 5. Commission decision of 28 March 2012 relating to a proceeding under Article 23 of Regulation (EC) No 1/2003 (refusal to submit to an inspection), COMP 39.793, EPH and others; IP/12/319. 6. EU Commission notice – Guidelines on Vertical Restraints, Brussels, Official Journal C 130, 19.05.2010. 7. Report from the Commission on Competition Policy 2012, COM (2013) 257 final, p7.